

Резюмета на публикациите

на доц. д-р Савелина Банова,

представени за участие в конкурса за *професор* 2.1. Филология (Български език – морфология и синтаксис),

обявен от СУ „Св. Климент Охридски” в ДВ, бр. 100/15.12.2017 г.

I. МОНОГРАФИЯ

Езиково усвояване: вариации в параметрите при морфосинтактични реализации в междинния български език. София: Изд. „Св. Климент Охридски”, 2018 (255 с.).

Монографията *Езиково усвояване: вариации в параметрите при морфосинтактични реализации в междинния български език* е първото по рода си изследване, в което се предлагат систематизирани данни, представящи употребата на притежателните местоимения (кратки и пълни форми) и на приглаголните клитики в междинния български език, като работата е разгърната в рамките на единия от теоретичните подходи на контрастивната лингвистика – анализа на грешки. Анализът и обобщенията са въз основа на значителен по обем корпус от данни, представящ особеностите на междинния български език по отношение на интересуващите ни категории. Изработена е специална методика за идентифициране, събиране, класификация и интерпретация на грешките.

Проблематиката, разработвана в световната лингвистика относно теоретичните постановки, свързани с усвояването на чужд език, е изчерпателно представена и критически обсъдена. Систематизирани са основните теоретични подходи към усвояването на чужд език.

В монографичния труд се описват особености (грешки), с които се характеризира междинният български език на мултилингвистична група. Акцентът пада върху универсалните свойства на междинните езици, като в някои случаи има и частична ориентация към родния език или към някой втори език.

В теоретичната част за притежателните местоимения се извеждат специфики, представящи рамката, в която се реализира тази граматическа единица при обучението по български език като чужд. Описано е детайлно всичко, като се набляга на диференциалните средства и цели, т.е. на езикоспецифичните особености на българския език и на изключенията от правилата. Такова описание е необходимо, защото дава информация за входните данни.

Проведеното експериментално изследване във връзка с конкуренцията между притежателното и възвратното притежателно местоимение допълва езиковата картина и потвърждава тезата, че се наблюдава стабилна тенденция в отстъплението на възвратното притежателно местоимение за сметка на разширяващата се употреба на обикновеното притежателно местоимение във всички лица.

Конкретните анализи и обобщения на особеностите, характеризиращи усвояването на кратките и пълните форми на притежателните местоимения, показват, че отклоненията, с които се характеризира междинният български език, са в резултат от неспазване на правилата в езика цел за словоред, за синтактичното съгласуване, от трудностите при усвояване на категорията детерминация, а също и от богатата палитра от местоименни форми, с които българският език разполага.

Специфична характеристика на междинния български език е дублирането на притежателните местоимения и взаимозамяната между притежателното и възвратното притежателно местоимение. Наблюдава се специфична тактика на езикоусвояването, изразяваща се в опростяване на семантично равнище чрез заличаване на разликата между двата вида притежателни местоимения, в резултат на което конкуренцията в употребата на двата вида притежателни местоимения в междинния български език не е само в полето на възвратността.

При описанието на словоред на приглаголните клитики се обръща внимание на факта, че българският език по своеобразен начин съчетава новите (балканистичните) с класическите (славянските) черти. Детайлно се представят словоредните правила. Доуточняват се правилата, според които подвижните клитики са задължително проклитики или задължително енклитики.

Въз основа на езиков материал, ексцерпиран от художествената литература, се прави обобщение, че когато подчиненото изречение е пред главното, се наблюдава стабилна тенденция към избор на проклитичния словореден вариант на приглаголните клитики.

Анализът на словоред на приглаголните клитики очертава няколко ясни тенденции на опростяване на междинния български език, позволяващи да се опишат междинните правила. Данните, свързани с неправилната словоредна употреба на приглаголните клитики, потвърждават тезата, че има свръхгенерализация като отражение на общата за междинните езици тактика на опростяване

Многобройните грешки, в резултат от взаимозамяната на винителните и дателните местоимения, дават данни за опростяване на междинния език чрез игнориране на транзитивността/интранзитивността на глаголите.

Анализът на грешките, съпътстващи усвояването на рефлексността в българския език, показва, че опростяването се извършва чрез използване на изоморфни съответствия, свръхгенерализация и изпускане на възвратно местоименната частица като резултат от специфична тактика на комуникация.

Чрез анализа на грешки се доказва системният характер на допусканите грешки. Междинните правила, на които се подчинява употребата на притежателните местоимения и приглаголните клитики, показват пътя на тяхното усвояване, както и процесите, съпътстващи езикоусвояването. Тъй като тези процеси са резултат от универсално действащи механизми, изводите могат да се използват за описанието на идиосинкретичната система при усвояването на всеки чужд език.

По проблематиката на монографията са публикувани и статиите **Словоредът на приглаголните клитики в българския език: славянски и балкански черти. Трети конгрес по българистика, 23-27 май 2013. Подсекция “Съвременен български език. Фонетика и граматика.”** София: изд.”Св. Климент Охридски”, 2014: 207-215; **Дескриптивен поглед върху едно словоредно явление в българския език.** - В: *Българският език и литература в славянски и неславянски контекст.* Szeged: JATEPress.2011:153-158; **Конкуренция на притежателното и възвратно притежателното местоимение в приложен аспект.** В: *Надмощие и приспособяване т. II* Езикознание, София, 2017: 221-228 (Доклади от Международна научна конференция на ФСлФ, София 24-25 април 2017г.). Тези статии са инкорпорирани в монографичния труд.

II. Статии, свързани с морфологията на българския глагол

Към описанието на българското глаголно спрежение. In: *Legendák, kódexek, források. Tanulmányok 80 esztendőös H. Tóth Imre tiszteletére.* Szeged: JATEPRESS 2012: 47-531.

В статията *Към описанието на българското глаголно спрежение* обект на изследване е една неголяма група глаголи от първо спрежение, която споделя фонологичната характеристика на глаголите от второ спрежение – крайният консонант

в първо лице единствено число и в трето множествено число е съотносително мек или е несъотносителен по признака мекост. Описанието се базира на кодифицираните промени в парадигмата на някои от тях в „Нов правописен речник на българския език“ на ИБЕ от 2002 г. При глаголите от първата група се наблюдава трайна тенденция към промяна на спрежението и преминаване във второ спрежение. По отношение на глаголите от другата група (с нечифтен по мекост краен консонант), не се забелязва тенденция към промяна на спрежението, т.е. си остават в първо спрежение (изключенията *реша (се)* и *грача* са от предходен период).

Тенденцията към промяна на спрежението на разглежданата неголяма група глаголи може да се обясни, от една страна, като аналогично изравняване по фонологични причини с глаголите от второ спрежение и, от друга страна, като стремеж към свръхсистемност. При различните глаголи тя има различна сила на действие – промяната е по-напреднала в подгрупата с чифтна мека съгласна. Разколебаване и промяна в парадигмата в подгрупата, характеризираща се с нечифтна съгласна по признака твърдост/мекост, се наблюдава в единични случаи.

Събитието в глагола: за формообразуването на глагола – основа и флексия. В: *Събитие и безсмъртие (литература, език, философия, наука)*. София: Университетско издателство «Св. Кл. Охридски», 2013: 167-173

В статията се описва формообразуването на синтетичните глаголни времена в съвременния български език по модела, предложен от Р. Якобсон, за описание на руското спрежение, според който глаголите като всяка изменяема дума имат една основа, т.е. една част, обща за всички форми, а преобразуването на основите е под влияние на флексиите. Предложеният модел на описание обхваща всички пълнозначни глаголи. Чрез него се улеснява типологическото сравнение на българския език с други езици. Също така към описателната методология на българския език се добавя още един начин на дескрипция на българското глаголно формообразуване.

Велчева Б., Банова С. 2009. Аористно причастие вместо имперфектно причастие в пресата – преход в употребата? – В: *Преходи и граници*. София: Университетско издателство «Св. Кл. Охридски» 2009: 475-479.

В статията се посочва, че в пресата се наблюдава тенденция в ренаратив да се заменя имперфектното причастие с аористното при глаголите от второ спрежение, първи разред. Ексерпираният материал е от вестниците *24 часа*, *Телеграф*, *Шоу*, *Сега*,

Дума, 19'. Подборът им е на случаен принцип. Разнообразните източници дават основание да се каже, че употребата на аористното причастие вместо имперфектното е широка практика в пресата. Замяната на имперфектното причастие с аористното е в резултат от изравняване на звуковия им състав. Фонологичното проследяване на явлението разкрива следната картина: невисоката гласна [e] става [и] в неударена позиция. Изказваме мнение, че най-вероятно посочените неправилни замени са от носители на източните диалекти, тъй като под влияние на редукцията на неударена гласна -e в тези диалекти се наблюдава вариране на формите. Изнесените данни ни дават основание да посочим, че се наблюдава тенденция към изместване на имперфектното от аористното причастие при глаголите от второ срежение, първи разред, т.е. наблюдава се процес на генерализирана употреба.

Дефективността на глагола *ида* с оглед към производните му аспектуални двойки В: *Българистични четения*. Szeged: JATEPress, 2016: 61-66.

В статията се анализира специфичният начин на образуването на видовата двойка *дойда-идвам*, предпоставен от загубване на итеративното значение на *идвам*, граматикализиране и сливане на представката *до-* с *ид-* в свързан корен *дойд-*, отстраняване на хетерогенността на глаголните основи като начин на образуване на видови двойки, дефективната парадигма на *ида*. Прави се извод, че съвременният български книжовен език използва вече само едно средство за образуване на вторичните имперфективи - видообразуващ суфикс - и може да се каже, че процесът имперфективация вече е изцяло морфологизиран (и унифициран).

Language “laws” for imperfectivization – the Bulgarian case. In: *Current issues in Law and Beyond on EU level II. An interdisciplinary approach*. JATEPress Szeged 2017: 31-35.

В статията се разглеждат прояви на имперфективацията от гледна точка на определени фонологични параметри, отключващи морфологични промени. С цел изпъкване на особеностите се прави базова съпоставка с други славянски езици.

За морфологичното приобщаване на глаголните заемки, навлизащи в българския език под влияние на компютърните технологии. *Научни трудове на ПУ "Паисий*

Хилендарски". Интеркултурният диалог – традиции и перспективи. Езикознание. 2008, т. 26. кн. 1, сб. А., с. 583-587.

В изследването се разглежда адаптирането на глаголи заемки от английски език, навлезли под влияние на компютърните технологии. Проследява се морфологичното им приобщаване към системата на българския глагол и се прави извод, че при адаптирането на изследваните глаголни заемки се наблюдава тенденция задължителното „глаголизиране“ да се извършва с родноезикови суфикси, което дава възможност да се отчетат езикоспецифичните характеристики на българския език – глаголният вид и трите спрежения.

III. Статии в областта на граматическата категория род

Един колега, една колега, една колежка. – В: Локални светове, глобални предизвикателства. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 2012: 415-419.

Отново за рода на думата колега. – сп. Език и литература, 2010, 3-4: 62-65.(№ 21)

В статиите се дискутира по въпроса за рода на съществителното *колега*. Коментира се нетипичната родова конкуренция, свързана с *колега* и *колежка*, чрез съгласуване в номиналната фраза и на двете съществителни в женски род. Посочва се, че застъпниците на тезата за *един колега, една колега*, виждащо се от съгласуването в номиналната фраза, определят думата *колега* от общ мъжкоженски род. Застъпниците на тезата, че *колега* е от мъжки род употребяват женскородовия дериват *колежка*. Засега според кодифицираната норма *колега* е от мъжки род, а не от общ род.

За съгласуването по род на еловото причастие в състава на предиката.- Научни трудове на ПУ "Паисий Хилендарски"т. Филология, 47, кн. 1, сб. Б. Пловдив: Университетско издателство "Паисий Хилендарски", 2009: 373-379.

Въз основа на корпус, ексцерпиран от художествената литература, от радиото, от телевизията, от официални документи, от живата реч, от интернет форуми и др. се разглеждат случаите на колебание при съгласуването по род. Срещано явление е съществителни, при които се наблюдава конкуренция на два фактора – семантичен и формален - в рамките на граматическата категория род, да се съгласуват с различен род в едно изречение (*Беше дошъл културното аташе на ...*).

Данните показват, че еловото причастие в състава на предиката се съгласува според семантичния род, независимо че съществителното име е от мъжки род (в генерична употреба) или в среден род.

Отново за категорията род. – В: *Психология и лингвистика*. Сборник статии в чест на проф. Енчо Герганов. София: Просвета 2011: 305-322.

В статията се представя в обобщен и систематизиран вид функционалното описание на категорията род, което позволява и по-конкретизирана структурираност. Това дава възможност да се открият различните критерии и подходи, характеризиращи граматическата категория род в българския език. Отчита се, че съществителните имена от мъжки род се определят както по фонологичен (одушевени и неодушевени), така и по семантичен критерий. Подходът съответно е формално-семантичен, формално-граматически и семантичен. Съществителните имена от женски род се определят по фонологичен и словообразователен критерий, както и арбитрано. Съществителните от среден род се определят по фонологичен критерий. Подчертава се, че фонологичният, а не семантичният критерий е водещ, при определянето на рода на имената за лица, окончаващи на *-е*, каквито са деминутивите, аугментативите и по-старите заемки.

IV. Контрастивни изследвания

Съпоставителен анализ на детерминацията в български и унгарски с оглед на усвояването на български език от унгарци. – *сп. Език и литература* 2011/2012, кн. 3-4, стр. 65-76.

В статията се прави контрастивен анализ на детерминацията в български и унгарски с оглед на усвояването на български език от унгарци. Сравнението показва голямо сходство между двата езика, както в диахронен, така и в синхронен план. Общо в двата езика е, че се различават от генетично сродните си езици с това, че са развили тази граматическа категория. И в български, и в унгарски език категорията детерминация се изразява чрез противопоставянето *определителен член-нулев член* или *определителен член-неопределителен член* (*един и егу*). Паралел се наблюдава и по отношение на факта, че притежателните местоимения не функционират като детерминатори. Интересна е картината, съпоставяща характера на определителния член в двата езика: в аналитичния български език членната морфема е постпозитивна, заема втора позиция в именната фраза и се пише слято с предходната дума; в аглутинативния

унгарски език определителния член се изразява аналитично – той е предпоставен, неизменяем и се пише отделно от думата. Анализът на данните от междинния български език на унгарци показва, че въпреки изоморфизма в езиците се допускат немалко грешки в резултат от разподобяване, явление известно като свръхстарателност. Резултат от вътрешноезикова интерференция са грешките, свързани с контаминирането на членни морфемни, заместване на членни форми, членуване на роднински имена в единствено число.

Въпросителните изречения в българския език на англофони. – В: *Езикът е съдба. Сборник в чест на 75-годишнината на проф. д-р Ст. Петрова. София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2013: 92-101.*

В статията за първи път се анализира степента на усвояване на семантиката и структурата на въпросителните изречения от американци след двумесечно интензивно обучение в естествена езикова среда. Данните са извлечени от интервюта на седем американци в края на обучението им по български език. Коментират се и ехо въпросите, тъй като са често срещани в речта на респондентите. Анализът на данните, свързани с усвояването на българския език от англофони, предоставя допълнителни данни, че родноезиковият пренос е положителен, когато има изоморфни съответствия между български и английски, по отношение на частните въпроси, а отрицателен родноезиков пренос има, когато няма изоморфизъм и англоезичните трябва да създават правила, както е, например, при общите въпроси. Изтъква се, че езикоспецифичната особеност на българския език да формира общи въпроси с помощта на ли-оператора предпоставя условия за свръхгенерализация.

Banova S., Vishogradskа I. 2016. Language Issue in EU: on a linguistic parallel between Bulgarian and Hungarian. In: *CURRENT ISSUES IN LAW AND BEYOND ON EU LEVEL.*, VOL 1. Sofia University Press: 60-75.

Принос към дискусияния характер на аспектуалността е изследването върху механизмите на видообразуване чрез префиксация в унгарски и български език. В статията се проследяват процесите в двата езика, като съпоставителният план разкрива сходен модел независимо от различните нива на реализиране на аспектуалността.

Българско-унгарски (не)успоредици. ИК "Гутенбург". София 2015: 193-300.

В статията теоретичното дирене е насочено към търсене на общи типологически особености между генеалогично различните български и унгарски език. На базата на системен анализ се посочва типологическото сходство в областта на детерминацията от именната фраза и на перфективацията от глаголната фраза.

Поздравите в български и унгарски – съпоставително изследване. – В: *Преводът и унгарската култура*. София: Изток-Запад, 2011: 224-237

В статията се съпоставят етикетните формули за поздрав в български и унгарски език. Съпоставката включва лингвистични, културологични и социопрагматични параметри. Базирайки се на данните от преводен корпус, се прави съпоставка на речевия акт поздрави, в който се оглеждат национални характеристики като традиции, социални и идеологически възгледи на носителите на българския и унгарския език.

The Acquisition of the Communicative Act of Greeting: Language Parallels between Hungarian and Bulgarian– In: *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 9, 2 (2017) 37-51.

Овладеяването на лингвокултурната компетенция в процес на чуждоезиковото усвояване носи определена роля по отношение на пълното усвояване на чуждия език. В междуезикова комуникативна ситуация говорещият трябва да преодолее не само езикова, но и културна бариера. В статията се разглежда усвояването на един основен за комуникацията речеви акт от носители на унгарски език в процеса на обучение по български. Въпросът за националната специфика по отношение на комуникативния акт носи важна роля за чуждоезиковото усвояване, което безспорно се дължи на факта, че така се разкриват езикоспецифични черти. Ефективността на речевото общуване се определя не толкова от владееването на лексиката и граматиката на даден език, а по-скоро от познаването на конвенционалните модели на речево поведение в конкретни диалогични ситуации.

Банова С., И. Вишоградска 2008. **За някои стратегии на адаптиране на най-новите глаголи заемки в български и унгарски език. – В: *Българският език и литература на кръстопътя на културите*. Szeged: JATEPress 2008: 53-60.**

В статията *За някои стратегии на адаптиране на най-новите глаголи заемки в български и унгарски език* се разглеждат маргинални, все още в процес на рецепция английски елементи, свързани с разпространението на информационните технологии.

Анализирант се механизмите на тяхното морфологично и морфонологично приобщаване. В публикацията *The native element in 'brand new' oan verbs: adaptation strategies in Bulgarian and Hungarian* паралелно с проследяването на езикоспецифичните процеси се предлага и общ модел за двата описвани езика при инкорпорирането на заемки. Тенденцията, която се регистрира както за български, така и за унгарски език, е предпочитанието към родни вербализиращи суфикси – ясно открояваща се като различна картина спрямо по-ранни заемки.

V. Статии, свързани с методиката на описанието на междинния български език

Предизвикателство при описанието на морфологичните особености на междинния български език. - *Научни трудове на ПУ "Паисий Хилендарски", "Паисиеви четения" 2010, 26-27 ноември 2010 г.*

В статията се разглеждат етапите и проблемите, съпътстващи създаването на корпус на морфологичните особености на междинния български език. Чрез сравняване на междинния език с езика цел се определят системните грешки, които допускат изучаващите български език като чужд. Посочват се и грешките, които характеризират дадените етапи на езикоусвояване (МБЕ1, МБЕ2 и т. н.), както и междинните правила, на които погрешно породените форми се подчиняват. Описанието на различните етапи дава възможност за проследяване на развитието на лингвистичната компетентност в процеса на езикоусвояването. Отбелязва се, че не всички особености са явни грешки.

Non-original speech production: a project for description of its morphological features. – In: *Cultural Integration and Immigration in Modern Society: Interdisciplinary Perspective. Odessa, 2010*

Банова С., Валентина Димитрова, Диана Фингарова, Правда Цанкова, Цветана Табакова. **Българистични практики с оглед към описанието на междинния български език. – В: *Езикът е съдба. Сборник в чест на 75-годишнината на проф. дфн Ст. Петрова. София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2013: 147-150***

Публикациите, представящи научно-изследователски проекти на СУ, които са ангажирани с описанието на неоригинална българска реч, се фокусират върху необходимостта от създаване на база данни на междинния български език (с оглед на

науката и практиката). В статията *Non-original speech production: a project for description of its morphological features* се кометира идеята за първи път да се представят морфологичните характеристики на българския междинен език. Обособяването на такъв езиков корпус цели да провокира интерес у езиковедите, както от теоретична, така и от методическа перспектива. Изтъква се, че езиковият материал може да подпомогне разкриването на нови механизми при усвояването на универсални и езикоспецифични категории. В статията *Българистични практики с оглед към описанието на междинния български език* се акцентира, че описанието на междинния български език е дългосрочна задача, която стои пред специалистите по български език като чужд.